

РАХУНКОВА ПАЛАТА

ЗАТВЕРДЖЕНО
рішення Рахункової палати
від 30.09.2022 № 20-2

Висновки
за результатами експертизи проєкту
Закону України „Про Державний бюджет
України на 2023 рік”

Київ 2022

Зміст

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
I. ОСНОВНІ ПРОГНОЗНІ МАКРОПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	4
II. ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	8
III. ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА КРЕДИТУВАННЯ.....	13
IV. ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА БОРГ.....	21
V. МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ ТА МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ.....	29
VI. ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ „ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ НА 2023 РІК” НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ АКТАМ	33

Список скорочень

БКУ	Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456 (зі змінами)
ВВП	валовий внутрішній продукт
Військові облигації	облигації внутрішньої державної позики „Військові облигації”
ВРУ	Верховна Рада України
державний бюджет	Державний бюджет України
ДМС	Державна митна служба України
закон на 2022 рік	Закон України від 02.12.2021 № 1928 „Про Державний бюджет України на 2022 рік” (зі змінами)
законопроект	проект Закону України „Про Державний бюджет України на 2023 рік” (реєстраційний номер 8000 від 14.09.2022)
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ЄС	Європейський Союз
КМУ, Уряд	Кабінет Міністрів України
МБРР	Міжнародний банк реконструкції та розвитку
МВФ	Міжнародний валютний фонд
Мінекономіки	Міністерство економіки України
Мінфін	Міністерство фінансів України
НБУ	Національний банк України
ОВДП	облигації внутрішніх державних позик
ПДВ	податок на додану вартість
ПДФО	податок і збір на доходи фізичних осіб
ПКУ	Податковий кодекс України
ПФУ	Пенсійний фонд України
Укравтодор	Державне агентство автомобільних доріг України
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ФДМУ	Фонд державного майна України

Рахункова палата відповідно до пункту 2 частини першої та пункту 2 частини третьої статті 7 Закону України від 02.07.2015 № 576 „Про Рахункову палату” і частини третьої статті 156 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10.02.2010 № 1861, провела експертизу проекту Закону України „Про Державний бюджет України на 2023 рік”, поданого КМУ до ВРУ (№ 8000 від 14.09.2022).

I. ОСНОВНІ ПРОГНОЗНІ МАКРОПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Основні прогностичні макропоказники й окремі припущення, які використовувались при розрахунках показників державного бюджету на 2023 рік, сформовані в умовах значної невизначеності, насамперед щодо тривалості та наслідків війни, що, відповідно, погіршує урядовий прогноз. За оцінкою Рахункової палати, суттєвими є чинники, що збільшують ризики недосягнення зростання в 2023 році реального ВВП на 4,6 відс. і, як наслідок, ненадходження доходів у визначених обсягах.

У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що при розрахунках показників державного бюджету на 2023 рік використовувались основні прогностичні макропоказники й окремі припущення, що містяться в листі Мінекономіки від 31.08.2022 № 3011-05/62642-03 (таблиця 1). При цьому застерігається, що прогностичні макропоказники є оцінкою у режимі реального часу і, враховуючи мінливість соціально-економічної ситуації, можуть бути уточнені та переглянуті як у бік покращення, так і погіршення.

Падіння ВВП у 2022 році стане глибшим за фінансово-економічні кризи 2008/2009 і 2014/2015 років та „ковідного” 2020 року.

Світовий банк в опублікованому в червні 2022 року звіті „Global Economic Prospects” прогнозував зростання ВВП України у 2023 році на 2,1 відс., тоді як МВФ у квітневому і липневому оглядах „World Economic Outlook” утримувався від прогнозу щодо України через надзвичайно високий ступінь невизначеності.

Як зазначено в пояснювальній записці до законопроекту:

- у 2022 році номінальний ВВП скоротиться, порівняно з 2021 роком, на 14,3 відс., реальний – на 33,2 відс.;

- основним драйвером економічного зростання у 2023 році стане відновлення споживчого та інвестиційного попиту;

- зростанню споживання домогосподарств у наступному році сприятиме підвищення, порівняно з очікуваним у 2022 році, середньомісячної номінальної заробітної плати на 32,0 відс., – до 18 508 грн, водночас реальна заробітна плата, тобто купівельна спроможність номінальної заробітної плати, зросте на 1 відс.;

- рівень безробіття населення у віці 15-70 років за методологією Міжнародної організації праці зросте з 27,9 відс., очікуваних у 2022 році, – до 28,2 відс. робочої сили відповідного віку у 2023 році;

- Уряд передбачив, що у 2023 році після припинення активних бойових дій відбудуватиметься відновлення сфери послуг, малого та середнього підприємництва, великих промислових підприємств, будівельної сфери.

Таблиця 1

Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України та окремі припущення на 2021 – 2023 роки

№ з/п	Показники	2021 рік, звіт	2022 рік, очікуване (станом на 31.08.2022)	2023 рік, прогноз
1.	Валовий внутрішній продукт номінальний, млрд грн	5 459,6	4 680,2	6 399,0
	реальний, у відс. до попереднього року	103,4	66,8	104,6
2.	Індекс споживчих цін, грудень до грудня попереднього року, відс.	110,0	130,1	130,0
	у середньому до попереднього року, відс.	109,4	121,2	130,6
3.	Індекс цін виробників промислової продукції, грудень до грудня попереднього року, відс.	162,2	132,8	135,7
4.	Середньомісячна заробітна плата працівників номінальна, грн	14 014	14 025	18 508
5.	Рівень безробіття населення у віці 15 - 70 років за методологією МОП, відс. до робочої сили відповідного віку	9,9	27,9	28,2
6.	Сальдо торговельного балансу (за методологією платіжного балансу), млн дол. США	- 2 671	- 18 665	- 14 248
7.	Експорт товарів і послуг, млн дол. США	81 504	57 187	62 364
	у відс. до попереднього року	134,3	70,2	109,1
8.	Імпорт товарів і послуг, млн дол. США	84 175	75 852	76 612
	у відс. до попереднього року	133,4	90,1	101,0
	<i>Припущення прогнозу</i>			
9.	Офіційний обмінний курс, грн до дол. США:			
	середній	27,3	32,3	42,2
	на кінець року	27,3	36,6	50,0

Водночас за результатами опитування щодо ділових очікувань підприємств у другому кварталі 2022 року (НБУ, липень 2022 року):

- 86 відс. підприємств зазначили, що війна та її наслідки заважатимуть нарощувати виробництво в наступні 12 місяців;

- руйнування інфраструктури і виробничих потужностей, проблеми з логістикою, високі світові ціни на енергоносії та значне зростання витрат у середньостроковій перспективі вкрай негативно впливатимуть на бізнес-клімат зокрема і на відновлення економіки загалом.

1.1.1. За оцінкою Рахункової палати, значними є ризики недосягнення прогнозованого Урядом на 2023 рік зростання експорту товарів і послуг, що негативно вплине на приплив валюти в країну.

Як зазначено в пояснювальній записці до законопроекту:

- експорт товарів і послуг зросте в наступному році на 9,1 відс.;
- на динаміку експорту негативно впливатиме очікуване скорочення цін на метали, залізні руди, пшеницю і кукурудзу, які є основою українського експорту (за даними ДМС, у січні – липні 2022 року їх частка у загальній структурі вартісного обсягу експорту товарів становила 43 відс.);
- ключовим ризиком зовнішньоекономічного середовища стане розгортання глобальної світової економічної кризи.

МВФ у липні 2022 року погіршив оцінку зростання світової економіки у 2023 році з 3,6 відс. у квітні 2022 року до 2,9 відс., що, враховуючи відкритість економіки України, призведе до додаткового зниження експортних надходжень із подальшим посиленням тиску на обмінний курс гривні та споживчі ціни.

1.2. За оцінкою Рахункової палати, значна різниця прогнозів на 2023 рік зростання споживчих цін КМУ і НБУ, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці, є ризиком недонадходження окремих доходів державного бюджету.

Відповідно до пояснювальної записки до законопроекту споживчі ціни у грудні 2023 року до грудня 2022 року зростуть на 30 відс., у середньому – на 30,6 відсотка.

За прогнозом НБУ, наведеним в Інфляційному звіті (липень 2022 року), споживчі ціни на кінець 2023 року підвищаться на 20,7 відс., у середньому – на 26,5 відсотка.

1.3. За оцінкою Рахункової палати, прогнозована значна волатильність гривні як до кінця 2022 року, так і в 2023 році, є ризиком невиконання основних показників державного бюджету.

У січні – серпні 2022 року середній офіційний обмінний курс гривні до дол. США становив 30,2 грн за дол. США і до євро – 32,5 грн за євро.

Як зазначено в пояснювальній записці до законопроекту очікується, що офіційний обмінний курс гривні до дол. США становитиме на кінець 2022 року 36,6 грн за дол. США, середній в 2022 році – 32,3 грн за дол. США.

У доданих до законопроекту розрахунках показників державного бюджету зазначено, що на 2023 рік враховано середній офіційний курс гривні до дол. США – 42,2 грн за дол. США і до євро – 44,31 грн за євро.

1.4. У законопроекті не передбачено зміни в 2023 році розмірів прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати. Запропоноване визначення інших розмірів прожиткового мінімуму для окремих категорій працівників суперечить нормам чинного законодавства.

У статті 7 законопроекту запропоновано встановити з 1 січня 2023 року прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі 2 589 грн або на рівні, що відповідно до чинного законодавства буде встановлено з 1 грудня 2022 року.

У цій же статті запропоновано, як і в попередні періоди, встановити, що прожитковий мінімум для працездатних осіб, який застосовується при визначенні базового розміру посадового окладу судді та посадових окладів працівників інших державних органів, оплата яких регулюється спеціальними законами, з 1 січня 2023 року становитиме 2 102 гривні. При цьому прожитковий мінімум для працездатних осіб, який застосовується для визначення посадового окладу прокурора окружної прокуратури, з 1 січня 2023 року становитиме 1 600 гривень. У доданих до законопроекту матеріалах немає обґрунтування розрахунку вартісних величин таких розмірів прожиткового мінімуму.

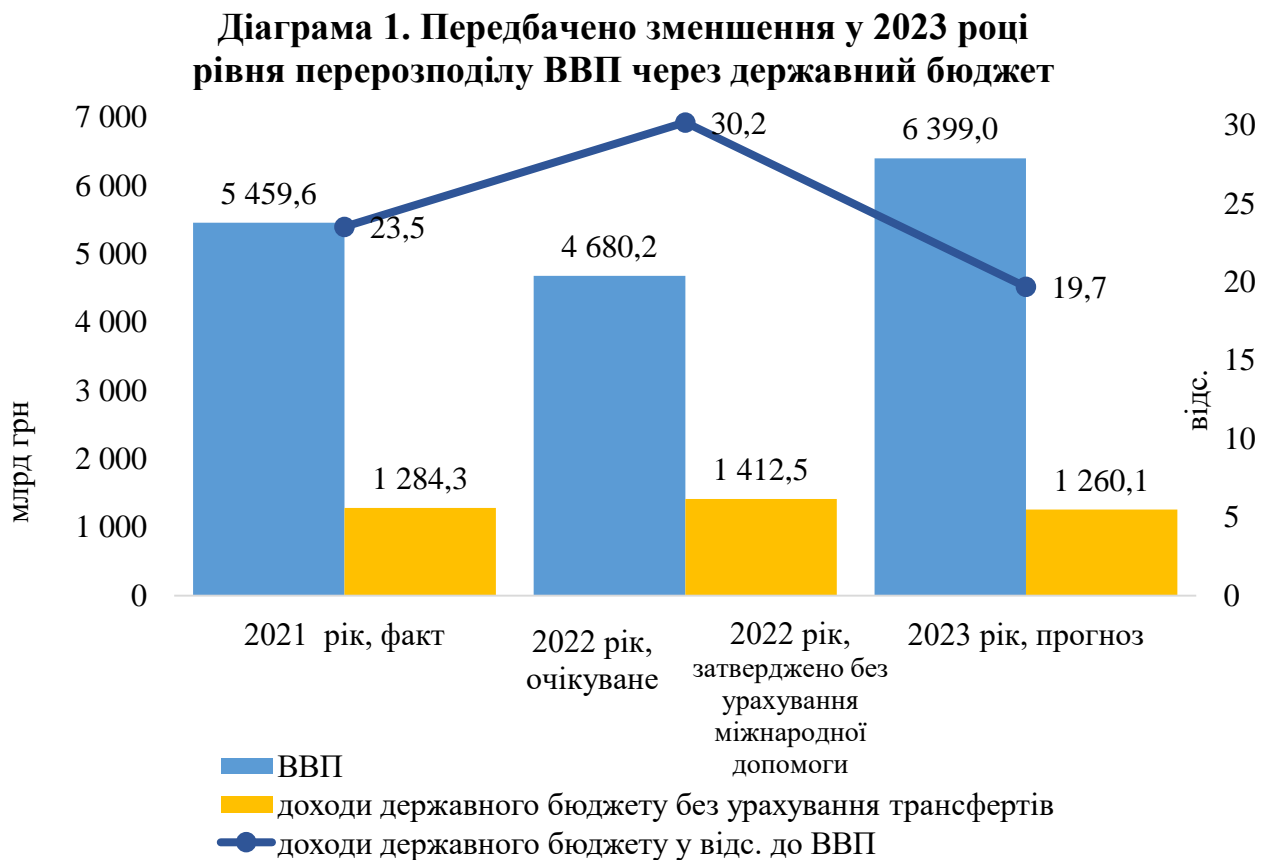
Зазначене суперечить, зокрема, нормам законів України від 02.06.2016 № 1402 „Про судоустрій і статус суддів” (стаття 135), від 14.10.2014 № 1697 „Про прокуратуру” (стаття 81), від 15.07.1999 № 966 „Про прожитковий мінімум” (стаття 1), в яких не передбачено визначення окремого розміру прожиткового мінімуму для таких категорій працівників.

У статті 8 законопроекту запропоновано встановити з 1 січня 2023 року мінімальну заробітну плату в місячному розмірі 6 700 грн, у погодинному – 40,46 грн або на рівні, що відповідно до чинного законодавства буде встановлено з 1 жовтня 2022 року.

II. ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

2.1. В умовах російської військової агресії у законопроекті передбачено зменшення доходів державного бюджету порівняно з обсягом, затвердженим у законі про державний бюджет на 2022 рік, і, як наслідок, зниження рівня перерозподілу ВВП через державний бюджет.

У законопроекті запропоновано встановити доходи державного бюджету на 2023 рік у сумі 1 трлн 279,2 млрд грн, що менше, ніж у законі на 2022 рік, на 273,9 млрд грн, або 17,6 відс., у тому числі загального фонду – на 64,3 млрд грн, або 5,3 відс., спеціального – на 209,6 млрд грн, або 61,3 відсотка.

Доходи державного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) у законопроекті передбачені в сумі 1 трлн 260,1 млрд грн, тобто через державний бюджет перерозподілятиметься 19,7 відс. прогнозного на 2023 рік обсягу номінального ВВП, що менше на 3,8 відс. пункту показника 2021 року і на 13,3 відс. пункту показника 2022 року¹, а в порівняних умовах, тобто без

¹ У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що очікуваний Мініекономіки (станом на 31.08.2022) номінальний ВВП у 2022 році становитиме 4 трлн 680,2 млрд грн, що менше врахованого при розрахунках бюджету на 2022 рік показника в сумі 5 трлн 368,7 млрд гривень. Таким чином, рівень перерозподілу через державний бюджет, враховуючи затверджений обсяг доходів без міжбюджетних трансфертів, очікуваного ВВП становитиме 33,0 відс., що на 4,3 відс. пункту більше показника перерозподілу номінального ВВП, врахованого при розрахунках бюджету на 2022 рік (28,7 відсотка).

урахування запланованих у доходах 2022 року надходжень у рамках програм допомоги ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, не передбачених в доходах державного бюджету у 2023 році, – на 10,5 відс. пункту.

Як зазначено у пояснювальній записці до законопроекту, рівень перерозподілу у 2023 році прогнозованого ВВП через державний бюджет менший, порівняно з фактичним показником 2021 року, за рахунок:

- вимушеного зниження ділової активності економіки країни в період дії воєнного стану;

- прийняття податкових змін, зокрема:

з 1 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану будь-які суб'єкти господарювання – платники податку на прибуток підприємств, за виключенням деяких видів діяльності, можуть перейти на третю групу спрощеної системи оподаткування із застосуванням ставки єдиного податку 2 відсотки;

на період дії воєнного стану зменшено податкове навантаження на постачання палива, а саме знижено до 7 відс. ставку ПДВ на внутрішні поставки й імпорт бензину, скрапленого газу та важких дистилатів.

Запропоновані у законопроекті обсяги доходів за основними джерелами наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Доходи Державного бюджету України на 2023 рік

млрд грн

№ з/п	Показники	2022 рік (затверджено)	2023 рік (передбачено у законопроекті)	Відхилення	
				сума	відс.
	ВСЬОГО ДОХОДІВ	1 553	1 279	- 274	- 17,6
	з них:				
1.	Податок та збір на доходи фізичних осіб	150	129	- 21	- 13,8
2.	Податок на прибуток підприємств	170	132	- 38	- 22,4
3.	Рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення	66	117	51	77,6
4.	Акцизний податок із вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	86	65	- 21	- 24,9
5.	Акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	76	73	- 3	- 4,1
6.	ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	180	229	49	27,2
7.	ПДВ із ввезених на митну територію України товарів	429	368	- 61	- 14,3

№ з/п	Показники	2022 рік (затверджено)	2023 рік (передбачено у законопроекті)	Відхилення	
				сума	відс.
8.	Ввізне мито	35,6	35,2	- 0,4	- 1,2
9.	Частина чистого прибутку державних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету, та дивіденди, нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність	113	7	- 106	- 93,5
10.	Кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України „Про Національний банк України”	14	19	5	42,6
11.	Власні надходження бюджетних установ	43	46	3	7,0
12.	Кошти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	131	0,3	- 130,7	- 99,8

2.2. За оцінкою Рахункової палати, враховуючи основні прогнозні макропоказники економічного та соціального розвитку України на 2023 рік і подані разом із законопроектом прогнозні розрахунки й обґрунтування, суттєвими є ризики ненадходження окремих доходів у передбачених у законопроекті обсягах.

2.2.1. Зокрема, у законопроекті прогнозний обсяг надходжень ПДВ із ввезених на митну територію України товарів визначено в сумі 367,8 млрд грн, що на 103,8 млрд грн, або 39,3 відс., більше порівняно з очікуваним Мінфіном обсягом у 2022 році.

У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що розрахунок прогнозу надходжень ПДВ із ввезених на митну територію України товарів визначено на базі фактичних надходжень податку з урахуванням макроекономічного прогнозу, зокрема, імпорту товарів, зміни обмінного курсу національної валюти.

Враховуючи прогнозоване зменшення імпорту товарів на 5,2 відс. і девальвацію гривні на 30,7 відс., суттєвим є ризик недосягнення прогнозного зростання надходжень ПДВ із ввезених на митну територію України товарів у 2023 році на 39,3 відсотка.

2.2.2. Надходження рентної плати за користування надрами для видобування природного газу у законопроекті визначено в сумі 97,4 млрд грн, що на 48,1 млрд грн, або 97,7 відс., більше, ніж затверджено в додатку № 1 до закону про державний бюджет на 2022 рік.

У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що прогнозний обсяг надходжень рентної плати за користування надрами для видобування вуглеводнів розраховується з урахуванням макроекономічного прогнозу,

зокрема, середньої ціни реалізації природного газу та прогнозного середньорічного обмінного курсу гривні до долара США, прогнозних обсягів видобутку.

У прогнозованому розрахунку цих надходжень видобуток природного газу прогнозується в обсязі 17 784,9 млн м³, що на 14,6 відс. менше, ніж прогнозувалось на 2022 рік (20 814 м³). Урахована в розрахунку прогнозна середня ціна реалізації газу (крім газу для забезпечення побутових споживачів та виробників теплової енергії) становить 1 298,5 дол. США за 1 тис м³, що на 16,4 відс. вище від середньої ціни реалізації у січні – серпні 2022 року. Прогнозна девальвація гривні у 2023 році становитиме 30,7 відсотка.

Водночас ВРУ прийнято Закон України від 20.09.2022 № 2606 „Про внесення змін до підрозділу 10 розділу ХХ „Перехідні положення” Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування рентною платою за користування надрами для видобування природного газу”. Передбачені в цьому законі зміни щодо визначення ціни реалізації видобутого газу, яка враховується платниками рентної плати при обчисленні податкових зобов’язань, можуть призвести до зменшення такої ціни і, як наслідок, до зменшення надходжень рентної плати до бюджету. У пояснювальній записці до проекту цього закону зазначено про втрати загального фонду державного бюджету. Запропоновані зміни діятимуть тимчасово на період до скасування КМУ заборони на здійснення експорту природного газу, запровадженої в червні 2022 року у зв’язку із збройною російською агресією².

Отже, за умови заборони на експорт природного газу, в 2023 році видобутий в Україні природний газ буде реалізовуватися за ціною нижчою, ніж враховано в прогнозованому розрахунку надходжень рентної плати за користування надрами для видобування природного газу.

Ураховуючи зазначене, суттєвим є ризик недосягнення прогнозного зростання обсягу цього платежу в 2023 році на 97,7 відсотка.

2.2.3 Прогноз надходжень до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об’єднань, що вилучається до державного бюджету, і дивідендів (доходу), нарахованих на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність, на 2023 рік визначено в сумі 7,3 млрд грн, що на 38,5 млрд грн, або 84,0 відс., менше від очікуваних надходжень такого платежу на 2022 рік Мінфіном (45,8 млрд гривень).

У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що розрахунок цих надходжень здійснювався з урахуванням прогнозних показників фінансово-господарської діяльності суб’єктів господарювання державного сектору економіки. При цьому в доданих до законопроекту документах не надано

² Постанова КМУ від 10.06.2022 № 666 „Про внесення змін у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424”.

розрахунку зазначених надходжень із наведенням прогнозних обсягів прибутків підприємств державного сектору економіки, а також розмірів базових нормативів відрахування.

Згідно з Порядком формування та реалізації дивідендної політики держави, затвердженим постановою КМУ від 12.05.2007 № 702, базові нормативи відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, щороку затверджуються окремою постановою КМУ. Частина чистого прибутку державних унітарних підприємств, що відраховується до державного бюджету, визначається відповідно до Порядку відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями, затвердженого постановою КМУ від 23.02.2011 № 138 із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 14.06.2022 № 683.

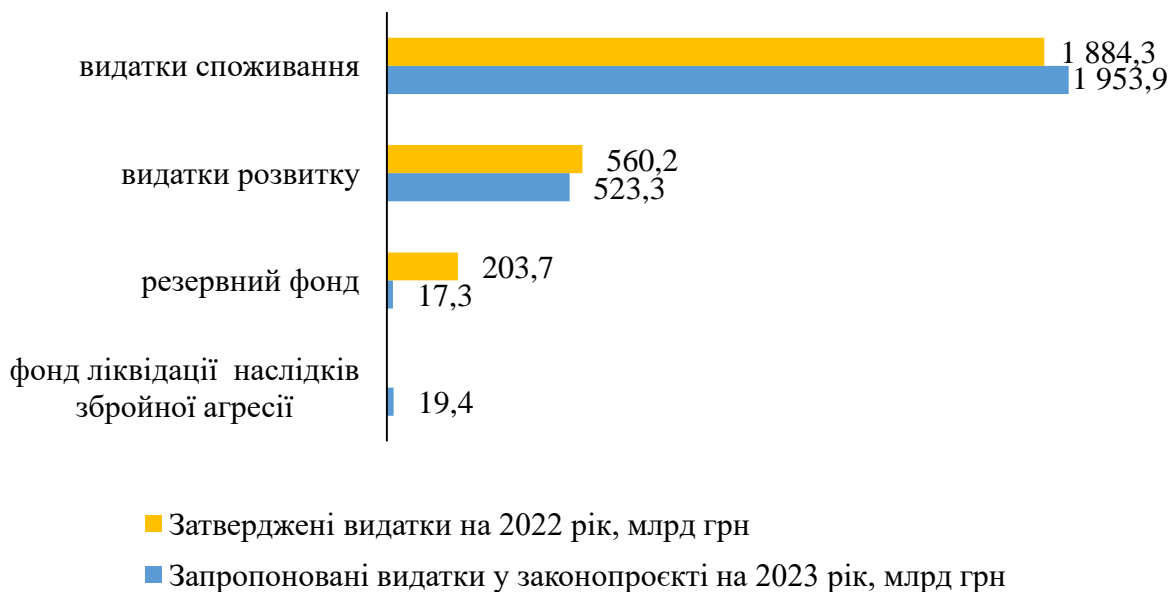
На час подання законопроекту норматив відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, на 2023 рік Урядом не встановлено. При цьому у доданій до законопроекту Інформації про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету в 2023 році, зокрема, зазначено, що в період дії воєнного стану або стану війни згідно із Законом України від 03.03.2022 № 2115 „Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни” юридичні особи звільнені від подання облікових, фінансових, бухгалтерських, розрахункових і будь-яких інших документів, подання яких вимагається відповідно до чинного законодавства. За таких умов можна лише оперувати певними оцінками щодо загального фінансового стану окремих державних компаній, кардинальних змін, що відбулись в умовах їх функціонування, та впливу на їх фінансові результати. Також вказано на надвисокі фіскальні ризики, пов'язані з діяльністю державних компаній.

Ураховуючи зазначене, значним є ризик ненадходження до державного бюджету надходжень частини чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету, і дивідендів (доходу), нарахованих на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність, у запропонованій у законопроекті сумі.

III. ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА КРЕДИТУВАННЯ

3.1. У законопроекті видатки державного бюджету на 2023 рік пропонується встановити в сумі 2 трлн 513,9 млрд грн, що менше, ніж визначено в законі на 2022 рік, на 134,3 млрд грн, або 5,1 відсотка. Збільшення видатків передбачено тільки на оборону й обслуговування державного боргу.

Діаграма 2. Розподіл видатків державного бюджету

Видатки споживання на 69,6 млрд грн, або 3,7 відс., більші, ніж затверджено на 2022 рік, насамперед на обслуговування боргу, оплату праці (з урахуванням грошового забезпечення військовослужбовцям), на надання нової дотації на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації.

Видатки розвитку на 36,8 млрд грн, або 6,6 відс., менші, ніж затверджено на 2022 рік, передусім на розвиток мережі й утримання автомобільних доріг загального користування державного значення. Порівняно з 2022 роком у законопроекті не передбачено видатків на реалізацію державних інвестиційних проєктів, субвенції місцевим бюджетам на реалізацію інфраструктурних проєктів та розвиток об'єктів соціально-культурної сфери, здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій.

Обсяг резервного фонду на 2023 рік запропоновано у сумі, що на 186,4 млрд грн, або 91,5 відс., менше, ніж у 2022 році.

Крім того, у законопроекті пропонується у спеціальному фонді створити фонд ліквідації наслідків збройної агресії, джерелом наповнення якого є надходження коштів, пов'язаних з виконанням норм Закону України „Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності

Російської Федерації та її резидентів”, та кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України „Про Національний банк України”.

Запропоновані на 2023 рік обсяги видатків за основними напрямками використання наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Запропоновані на 2023 рік видатки державного бюджету

млрд грн

№ з/п	Показники	2022 рік (затверджено)	2023 рік (передбачено в законопроекті)	Відхилення	
				сума	відс.
	ВСЬОГО ВИДАТКІВ з них:	2 648	2 514	- 134	- 5,1
1.	Загальнодержавні функції (без коштів, що передаються до місцевих бюджетів)	449	390	- 59	- 13,1
	зокрема, обслуговування боргу	184	326	142	77,2
2.	Оборона	633	870	237	37,4
3.	Громадський порядок, безпека і судова влада	291	288	- 3	- 1,0
4.	Економічна діяльність	334	120	- 214	- 64,1
5.	Охорона навколишнього природного середовища	9	6	- 3	- 33,3
6.	Охорона здоров'я	193	174	- 19	- 9,8
7.	Духовний і фізичний розвиток	21	10	- 11	- 52,4
8.	Освіта	71	65	- 6	- 8,5
9.	Соціальний захист і соціальне забезпечення	436	409	- 27	- 6,2
	зокрема, соціальний захист пенсіонерів	253	233	- 20	- 7,9
10.	Кошти, що передаються до місцевих бюджетів	210	182	- 28	- 13,3

У законопроекті пропонується найбільший обсяг видатків спрямувати на:

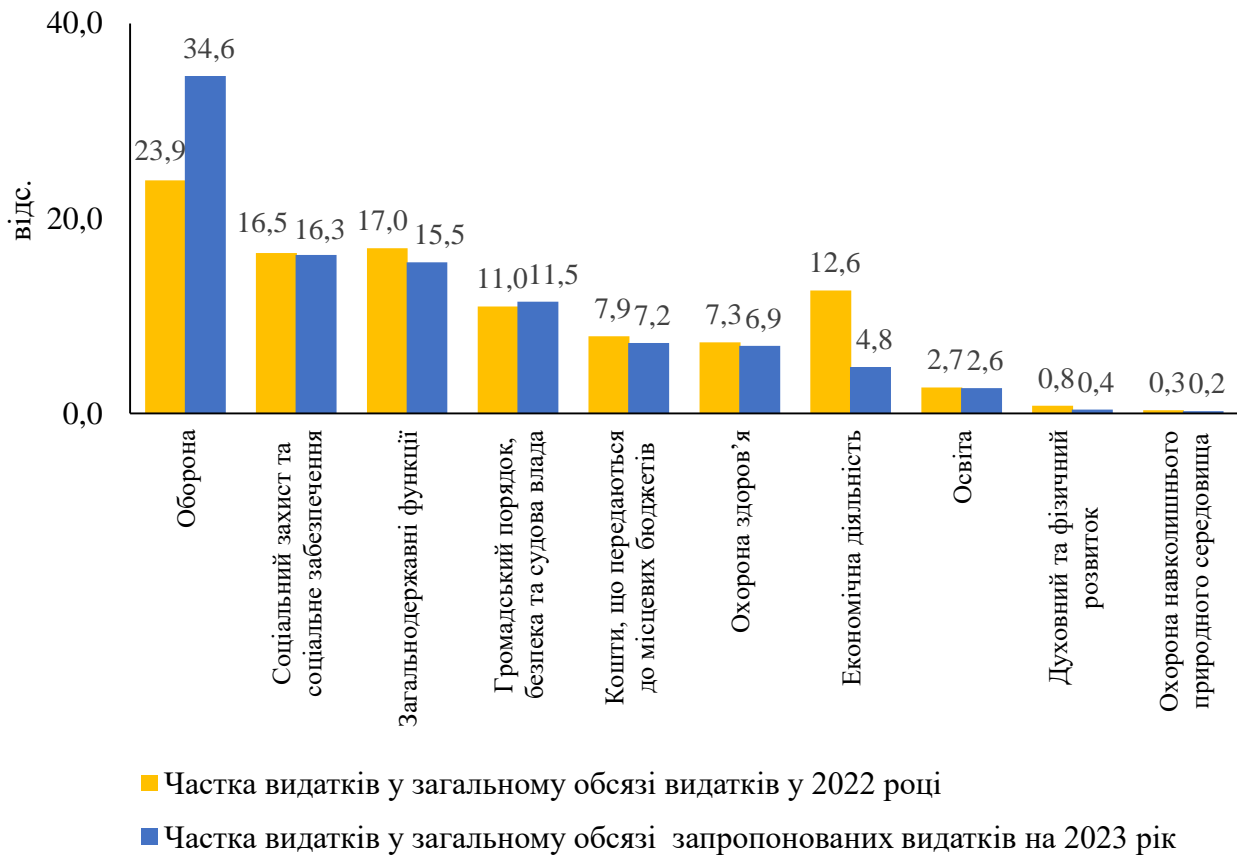
- оборону, насамперед на закупівлю, ремонт озброєння, військової техніки, засобів і обладнання та забезпечення діяльності Збройних Сил України;

- соціальний захист і соціальне забезпечення, зокрема, на соціальний захист пенсіонерів пропонується спрямувати 57 відс. видатків за цим напрямом, інших категорій населення (зокрема, громадян, які потрапили у складні життєві обставини, та малозабезпечених сімей) – 34,2 відс.;

- загальнодержавні функції, зокрема на обслуговування боргу пропонується спрямувати 83,6 відс. видатків за цим напрямом;

- громадський порядок, безпеку і судову владу, зокрема, на забезпечення громадського порядку, боротьбу із злочинністю й охорону державного кордону запропоновано спрямувати 56,8 відс. видатків за цим напрямом.

Діаграма 3. Понад третину видатків державного бюджету запропоновано спрямувати в 2023 році на оборону

Порівняно з 2022 роком, запропоновано зменшити як обсяг видатків так і кількість бюджетних програм головних розпорядників. Так, передбачено здійснення видатків за 421-ю бюджетною програмою³, що на 64 бюджетні програми менше, ніж у 2022 році. Це, зокрема, спричинено скороченням у 2022 році за рішеннями КМУ обсягів видатків за окремими бюджетними програмами й оптимізацією бюджетних програм з урахуванням основних пріоритетів Міністерства соціальної політики України.

У законопроекті передбачені бюджетні призначення Державній службі морського та річкового транспорту України, при цьому не враховано, що постановою КМУ від 06.03.2022 № 212 „Деякі питання оптимізації функціонування центральних органів виконавчої влади у сферах морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства” ця служба перейменована

³ Без урахування бюджетних програм Мінфіну 3511030 „Резервний фонд”, 3511350 „Обслуговування державного боргу”, 351150 „Виплати за державними деривативами”, 3511430 „Фонд ліквідації наслідків збройної агресії” та коштів, що передаються до місцевих бюджетів.

на Державну службу морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України.

3.1.1. Видатки на національну безпеку й оборону на 244,4 млрд грн, або 27,9 відс., більші, ніж затверджено на 2022 рік, насамперед на оплату праці та грошове забезпечення військовослужбовців і закупівлю та ремонт військової техніки й озброєння. При цьому, враховуючи виділені у 2022 році кошти із резервного фонду державного бюджету й інші зміни до плану, видатки на національну безпеку й оборону у 2023 році зменшаться на 102,7 млрд грн, або 8,4 відс., за рахунок зменшення видатків Міністерству внутрішніх справ України на 116,9 млрд грн, або 35,8 відсотка.

У законопроекті 1 трлн 121,1 млрд грн видатків на національну безпеку й оборону держави запропоновано розподілити між 9-ма головними розпорядниками. На оплату праці передбачається спрямувати 43,3 відс. загального обсягу цих видатків.

Видатки на національну безпеку й оборону держави у 2023 році запропоновано збільшити, порівняно із затвердженими на 2022 рік, для:

- Міністерства оборони України – на 233,6 млрд грн, або 37,4 відс., у тому числі 31,9 млрд грн за рахунок кредитних коштів, що передбачено залучити державою від Уряду Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії на закупівлю озброєння, військової техніки, засобів та обладнання;

- Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України на виконання державних цільових програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, розроблення, освоєння і впровадження нових технологій, нарощування наявних виробничих потужностей для виготовлення продукції оборонного призначення – на 5,1 млрд грн, або у 3,1 рази;

- Міністерства внутрішніх справ України – на 4,6 млрд грн, або 2,3 відс., при цьому для Державної служби України з надзвичайних ситуацій збільшити на 5,4 млрд грн, або 16,3 відс., Адміністрації Державної прикордонної служби України – зменшити на 1,2 млрд грн, або 3,5 відс.;

- Головного управління розвідки Міністерства оборони України – на 1,4 млрд грн, або 13,5 відсотка.

Враховуючи виділені у 2022 році кошти з резервного фонду державного бюджету на національну безпеку й оборону й інші зміни до плану, у 2023 році видатки для всіх головних розпорядників сектору безпеки й оборони зменшаться, крім Міністерства оборони України, видатки якого збільшаться на 23 млрд грн, або 2,7 відсотка. Це пов'язано, зокрема з унормуванням грошового забезпечення військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським.

Як і у 2022 році, запропоновано надання державних гарантій для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання за

кредитами, що залучаються для фінансування програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності та безпеки держави, в обсязі до 20 млрд гривень.

3.1.2. У законопроекті передбачено зменшення видатків державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення порівняно із затвердженими на 2022 рік, але з урахуванням скорочених у 2022 році за рішеннями КМУ видатків на цей напрям їх обсяг у 2023 році збільшиться на 5,2 млрд гривень. Враховуючи зміни в умовах воєнного стану кількості осіб вразливих категорій, суттєвими є ризики неналежної обґрунтованості прогнозних видатків на 2023 рік за окремими бюджетними програмами.

У законі на 2022 рік видатки на фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок і підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів ПФУ затверджені у сумі 253 млрд грн, але відповідно до прийнятого КМУ рішення⁴ скорочені на 20 млрд гривень. На 2023 рік ці видатки запропоновано встановити у сумі 233 млрд грн, тобто на рівні 2022 року. У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що видатки обраховані з урахуванням індексу інфляції, прогнозного обсягу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування і розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

У 2022 році видатки на виплату пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у грошовій формі затверджені у сумі 41,7 млрд грн, але відповідно до прийнятого КМУ рішення⁴ скорочені на 3,8 млрд гривень. У січні – серпні 2022 року зазначені видатки проведені у сумі 23,8 млрд грн, або 62,9 відс. плану на рік. У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що на 2023 рік ці видатки пропонується встановити у сумі 37,9 млрд грн, тобто на рівні 2022 року.

При цьому видатки для надання допомоги внутрішньо переміщеним особам на проживання запропоновано збільшити, порівняно із затвердженими на 2022 рік, на 10 млрд грн до 57,6 млрд гривень.

У пояснювальній записці до законопроекту вказано, що з метою підвищення ефективності управління бюджетними видатками Міністерством соціальної політики України з урахуванням основних пріоритетів його політики у законопроекті переформатовано та структуровано бюджетні програми за відповідними групами і категоріями отримувачів.

Враховуючи такі зміни і неможливість отримати актуальні дані щодо обліку вразливих категорій осіб, які в умовах воєнного стану постійно змінюються, є ризики неналежної обґрунтованості прогнозних видатків на 2023 рік, насамперед за бюджетними програмами міністерства 2501400 „Соціальний захист дітей та сім'ї”, 2501530 „Соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини”, 2501540 „Підтримка малозабезпечених

⁴ Постанова КМУ від 01.04.2022 № 401.

сімей”, загальний обсяг бюджетних призначень на які становить 41,2 відс. передбачених міністерству видатків (без урахування загальнодержавних видатків).

3.1.3. На дорожнє господарство видатки і надання кредитів з державного дорожнього фонду загалом на 21,8 млрд грн, або 23,7 відс., менші, ніж у 2022 році. Зменшилися насамперед видатки на розвиток мережі й утримання автомобільних доріг загального користування державного і місцевого значення.

Видатки із державного дорожнього фонду для Укравтодору на:

- розвиток мережі й утримання автомобільних доріг загального користування державного значення на 18,9 млрд грн, або 44,9 відс., менші, ніж у 2022 році;

- надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту й утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах – на 11 млрд грн, або 44,9 відс., менші, ніж у 2022 році.

У законопроекті не передбачено видатків за бюджетними програмами Міністерства інфраструктури України, які на 2022 рік затверджено у дорожньому фонді як виняток зі статті 24² БКУ, зокрема, на:

- впровадження, утримання і розвиток системи збору плати за використання автомобільних доріг загального користування транспортними засобами повною масою більше 12 тонн, у тому числі шляхом поповнення статутного капіталу державного підприємства, що входить до сфери управління Укрінфрапроекту, які на 2022 рік затверджено у сумі 1,1 млрд грн;

- оновлення рухомого складу для перевезення пасажирів і модернізацію залізничної інфраструктури для розвитку пасажирських перевезень у сумі 0,9 млрд гривень.

На виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, залученими державою або під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг загального користування, передбачено чверть видатків державного дорожнього фонду. Обсяг цих видатків на 2,7 млрд грн, або 17,2 відс., більший, ніж у 2022 році.

Крім цього, за двома бюджетними програмами Укравтодору за рахунок коштів, залучених державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів, передбачено видатків і надання кредитів у сумі 12,9 млрд грн, що на 7,4 млрд грн, або у 2,3 раза, більше, ніж у 2022 році, зокрема, на:

- розвиток автомагістралей та реформу дорожнього сектору – у сумі 11,4 млрд грн, що на 6 млрд грн, або у 2,1 раза, більше, ніж у 2022 році;

- розбудову прикордонної дорожньої інфраструктури на українсько-польському кордоні – 1,5 млрд грн, що на 1,4 млрд грн, або в 10 разів, більше, ніж у 2022 році.

3.1.4. У спеціальному фонді державного бюджету запропоновано передбачити видатки за новою бюджетною програмою Мінфіну „Фонд ліквідації наслідків збройної агресії” у сумі 19,4 млрд грн, які розподілятимуться за рішенням Уряду, без норми про необхідність затвердження КМУ порядку виділення коштів із фонду.

У статті 29 законопроекту запропоновано створити у складі спеціального фонду державного бюджету фонд ліквідації наслідків збройної агресії з метою ліквідації наслідків (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних), спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та визначено, що кошти цього фонду спрямовуватимуться на:

- будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт) громадських будівель, захисних споруд цивільного захисту;
- реконструкцію, капітальний ремонт об’єктів критичної інфраструктури, пов’язаних з наданням послуг водопостачання, водовідведення, теплопостачання;
- реконструкцію, капітальний ремонт будівель для забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили його внаслідок військових дій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України;
- розроблення проектної (проектно-кошторисної) документації для об’єктів, які були зруйновані внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України;
- закупівлю шкільних автобусів, спеціального транспорту для закладів охорони здоров’я та комунальних підприємств з благоустроєм територій.

При цьому не передбачено, що КМУ має затвердити порядок виділення коштів із фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Це посилює ризики непрозорого прийняття рішень про розподіл коштів на заходи з відновлення критичної інфраструктури, що постраждала внаслідок бойових дій.

У додатку № 3 до законопроекту передбачено видатки фонду ліквідації наслідків збройної агресії за бюджетною програмою Мінфіну „Фонд ліквідації наслідків збройної агресії” у сумі 19,4 млрд гривень.

У законопроекті запропоновано здійснювати видатки цього фонду за рахунок надходження коштів, пов’язаних із виконанням норм Закону України „Про основні засади примусового вилучення в Україні об’єктів права власності Російської Федерації та її резидентів”, та коштів, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України „Про Національний банк України”. У додатку № 1 до законопроекту передбачено лише надходження коштів, що перераховуються

НБУ відповідно до Закону України „Про Національний банк України” у сумі 19,4 млрд гривень.

3.2. У законопроекті надання кредитів запропоновано встановити у сумі 59,5 млрд грн, що у 2,5 раза більше, ніж у 2022 році. При цьому 70,9 відс. кредитів надаватиметься за рахунок коштів, що залучатимуться державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій.

Запропоновано надання у 2023 році кредитів на виконання державою гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії, на 8,2 млрд грн, або в 2,2 раза, більше, ніж у 2022 році.

Для реалізації інвестиційних проєктів за рахунок коштів, що залучатимуться державою до спеціального фонду державного бюджету від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій, запропоновано надати кредити за 16-ма бюджетними програмами в сумі 42,2 млрд грн, що у 2,7 раза більше, ніж затверджено на 2022 рік, зокрема, на розвиток:

- автомагістралей та реформу дорожнього сектору – 11,4 млрд грн, що у 2,1 раза більше, ніж затверджено на 2022 рік;

- міського пасажирського транспорту в містах України – 6,2 млрд грн, що у 6,2 раза більше;

- міської інфраструктури і заходи в секторі централізованого теплопостачання України, системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві, реконструкцію та розвиток системи комунального водного господарства м. Чернівці – 6,1 млрд грн, що у 2,7 раза більше.

IV. ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА БОРГ

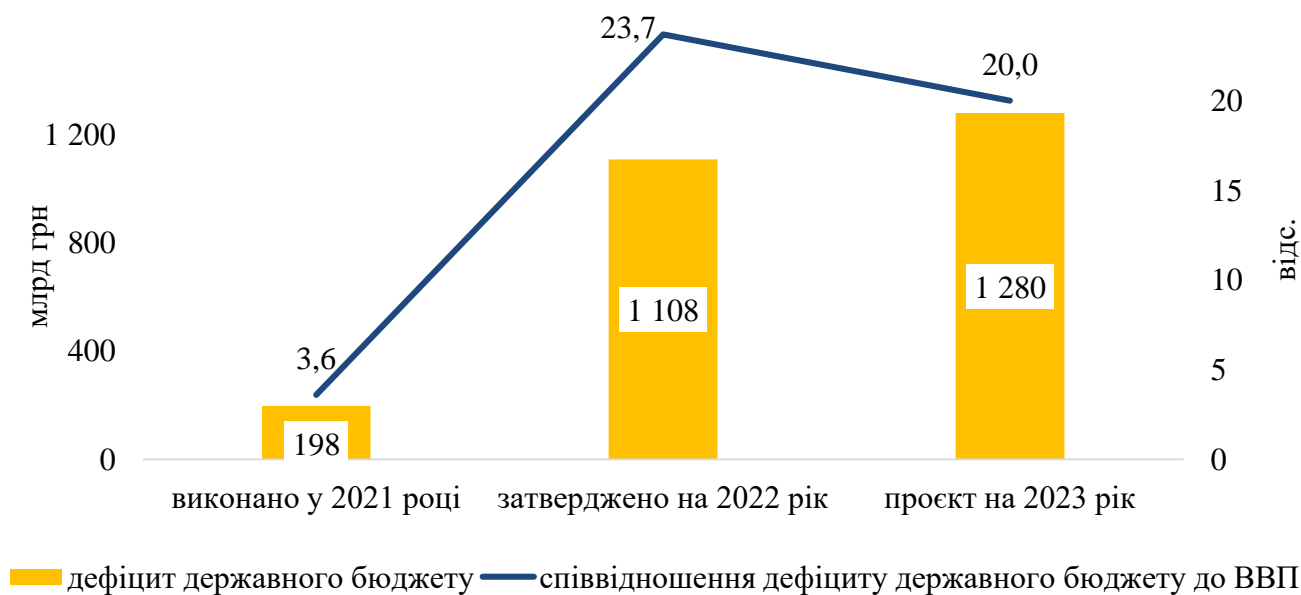
4.1. У поданому КМУ законопроекті дефіцит державного бюджету передбачено на рівні 20 відс. ВВП, що на 3,7 відс. пункту менше співвідношення затвердженого граничного обсягу дефіциту на 2022 рік до очікуваного ВВП⁵, однак перевищує встановлену у БКУ межу.

Граничний обсяг дефіциту державного бюджету на 2023 рік запропоновано визначити у сумі 1 трлн 279,8 млрд грн, що більше від показників виконання у 2021 році в 6,5 раза і затвердженого на 2022 рік на 15,5 відсотка.

Дефіцит загального фонду, порівняно з затвердженим законом на 2022 рік, має зрости на 97,3 млрд грн, або 9,6 відс., – до 1 трлн 107,9 млрд грн за рахунок передбаченого збільшення видатків при зменшенні доходів.

Дефіцит спеціального фонду має зрости на 74,2 млрд грн, або 75,8 відс., – до 171,9 млрд грн за рахунок збільшення надходжень кредитів (позик) від іноземних держав, фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проєктів.

Діаграма 4. Дефіцит державного бюджету і його співвідношення до номінального ВВП

Рівень дефіциту державного бюджету у 2023 році в 6,7 раза перевищить встановлену у частині першій статті 14 БКУ межу (3 відсотка). У законопроекті запропоновано зупинити у 2023 році дію зазначеної норми.

⁵ Відповідно до пояснювальної записки до законопроекту очікуваний Мінекономіки (станом на 31.08.2022) номінальний ВВП у 2022 році становитиме 4 трлн 680,2 млрд грн, що менше врахованого в розрахунках бюджету на 2022 рік показника 5 трлн 368,7 млрд гривень. Отже, співвідношення затвердженого в законі на 2022 рік дефіциту державного бюджету до очікуваного номінального ВВП (23,7 відс.) на 3,1 відс. пункту більше від показника, розрахованого з використанням номінального ВВП, врахованого в розрахунках бюджету на 2022 рік (20,6 відсотка).

4.2. Фінансування дефіциту державного бюджету і погашення у передбачені терміни боргів запропоновано насамперед за рахунок нових державних запозичень. При цьому обсяг фінансування державного бюджету може бути більшим у разі здійснення передбачених у статтях 16, 17 і 18 законопроекту запозичень для підтримки діяльності банків, ФГВФО і правочинів з державними деривативами.

Для фінансування державного бюджету в 2023 році передбачено залучити 1 трлн 694,8 млрд грн, зокрема:

- державні запозичення і кредити (позики) для реалізації інвестиційних проєктів – 1 трлн 686,8 млрд грн, або 99,5 відс. визначених надходжень для фінансування державного бюджету;

- надходження від приватизації державного майна – 6 млрд грн, або 0,4 відс.;

- залишки коштів, джерелом формування яких були надходження в попередні періоди, зокрема в рамках угод про фінансування програм „Програма підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України”, запозичень під державні гарантії Укравтодору, коштів від продажу частин встановленої кількості викидів парникових газів згідно з Кіотським протоколом – 2 млрд грн, або 0,1 відсотка.

Прогнозні показники фінансування державного бюджету наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Фінансування Державного бюджету України на 2023 рік

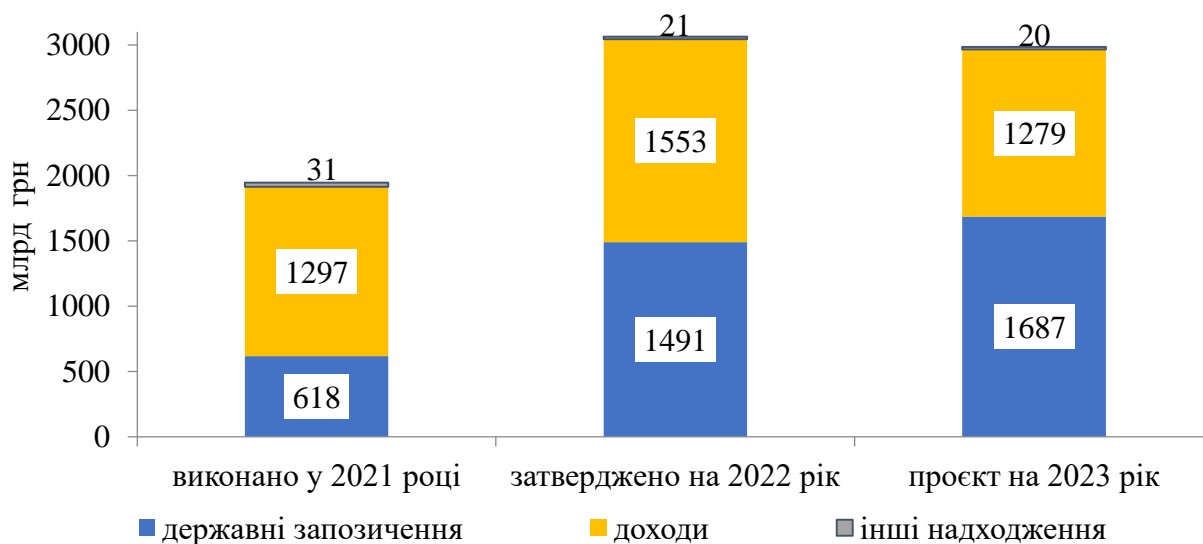
млрд грн

№ з/п	Показники	2022 рік (затверджено)	2023 рік (передбачено у законопроєкті)	Відхилення	
				сума	відс.
	ФІНАНСУВАННЯ (ряд. I – ряд. II)	1 108	1 280	172	15,5
I.	Фінансування в частині надходжень	1 502	1 695	193	12,9
	зокрема:				
1.1.	внутрішні запозичення	796	91	- 705	- 88,6
1.2.	зовнішні запозичення	695	1 596	901	в 2,3 р. б.
1.3.	надходження від приватизації	8	6	- 2	- 25,0
II.	Фінансування в частині витрат	393	415	22	5,5
	зокрема:				
2.1.	погашення внутрішнього боргу	321	316	- 5	- 1,5
2.2.	погашення зовнішнього боргу	72	99	27	36,7

4.2.1. Від державних запозичень передбачено отримати на 13,2 відс. більше, ніж затверджено в законі на 2022 рік. Зазначене зумовлено зростанням видатків і зменшенням доходів внаслідок військової агресії проти України та посилить залежність від державних запозичень, частка

яких у фінансових ресурсах державного бюджету у 2023 році збільшиться до 56,4 відсотка.

Діаграма 5. Обсяг і частка державних запозичень у надходженнях державного бюджету зростуть

Від зовнішніх кредиторів передбачено залучити 1 трлн 596,1 млрд грн, або 94,6 відс. державних запозичень. Обсяг надходжень від зовнішніх запозичень, порівняно із затвердженим на 2022 рік, більший на 901,6 млрд грн, або в 2,3 раза, і залежатиме від продовження співробітництва із міжнародними фінансовими організаціями й іншими кредиторами.

Зовнішні запозичення до загального фонду у 2023 році, порівняно із затвердженим на 2022 рік обсягом, мають збільшитись на 826,4 млрд грн до 1 трлн 426,1 млрд гривень. У наданому із законопроектом Плані державних запозичень до загального фонду державного бюджету на 2023 рік передбачено отримання коштів від МВФ у сумі 633 млрд грн, Уряду США й інших офіційних кредиторів – 576 млрд грн і ЄС – 217,1 млрд грн зі ставкою 3 відсотків.

До спеціального фонду державного бюджету передбачено отримати зовнішніх запозичень у сумі 170 млрд грн, що на 75,2 млрд грн, або 79,3 відс., більше затвердженого на 2022 рік обсягу, і це насамперед залежатиме від стану підготовки і реалізації інвестиційних проектів. Залучення кредитів (позик) передбачено, зокрема, від:

- Уряду Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – 99,5 млрд грн, або 58,5 відс. запозичень до спеціального фонду;
- ЄІВ – 36,6 млрд грн, або 21,5 відс.;
- МБРР – 12,5 млрд грн, або 7,3 відс.;
- ЄБРР – 9,6 млрд грн, або 5,7 відс.;
- Уряду Французької Республіки – 6,8 млрд грн, або 4,0 відсотка.

На внутрішньому ринку від розміщення ОВДП як у гривні, так і в іноземній валюті з прогноною середньозваженою відсотковою ставкою 16,8 відс. передбачено отримати 90,7 млрд грн, що на 705,4 млрд грн, або 88,6 відс., менше затвердженого на 2022 рік обсягу. Надходження передбачених коштів залежатиме від попиту інвесторів на ОВДП. При цьому у наданих із законопроектом матеріалах не зазначено, чи передбачено випуск Військових облігацій та їх купівлю НБУ.

У січні – серпні 2022 року середньозважена дохідність ОВДП у гривні становила 16,5 відс., від випуску Військових облігацій до державного бюджету надійшло 412,2 млрд грн, зокрема за рахунок купівлі їх НБУ – 285 млрд гривень.

При цьому, крім зазначених надходжень від внутрішніх запозичень, можливий випуск ОВДП для підтримки діяльності банків і ФГВФО, право на здійснення якого у разі потреби за рішенням КМУ без обмеження суми ОВДП запропоновано надати Мінфіну у статтях 16 і 17 законопроекту. В Обґрунтуваннях до статей проекту Закону України „Про Державний бюджет України на 2023 рік” зазначено, що запровадження такого права забезпечить можливість невідкладно здійснювати заходи щодо стабілізації ситуації у банківському секторі, захистить права вкладників банків, сприятиме відновленню довіри до банківської системи громадян і кредитування економіки. ФГВФО повідомив Мінфін, що оцінює можливість виникнення в 2023 році дефіциту коштів для забезпечення виконання ним функцій і завдань, визначених у Законі України „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”, у сумі 3,5 млрд гривень.

У наданій із законопроектом Інформації про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2023 році зазначено про постійне зростання ризиків банкрутства банків у період воєнного стану. При реалізації таких ризиків збільшиться державний борг у 2023 році і боргове навантаження на державний бюджет у наступних бюджетних періодах.

Суттєвими є ризики недоотримання державних запозичень, зокрема зовнішніх, що, як зазначено в Інформації про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2023 році, „може призвести до наявності недостатнього обсягу коштів для фінансування дефіциту державного бюджету та для відновлення зруйнованої інфраструктури”.

4.2.2. Запропоновані у законопроекті надходження від приватизації державного майна на чверть менші, ніж затверджено в законі на 2022 рік, і в 20 разів більші від надходжень у січні – серпні. В умовах значної невизначеності, насамперед щодо тривалості та наслідків війни, погіршення інвестиційного клімату ризик недоотримання цих надходжень дуже великий.

Від продажу об'єктів великої та малої приватизації у 2023 році передбачено отримати 6 млрд грн, що на 2 млрд грн менше від затвердженого на 2022 рік.

У Звіті про результати аналізу звіту Фонду державного майна України за 2021 рік у частині, що впливає на виконання державного бюджету, затвердженому рішенням Рахункової палати № 15-2 від 26.07.2022, зазначено, що Фондом:

- порушувалися вимоги Порядку подання уповноваженими органами управління державним органам приватизації пропозицій щодо включення об'єктів права державної власності до переліку об'єктів, що підлягають приватизації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 № 387;

- не забезпечено обґрунтованого прогнозування планового річного обсягу надходжень від продажу об'єктів малої приватизації.

Відповідно до розпорядження КМУ від 16.01.2019 № 36-р (із змінами) приватизації у 2022 році підлягали 25 об'єктів великої приватизації, виставлення на аукціони яких припинено ФДМУ у лютому внаслідок введення воєнного стану. У результаті у січні – серпні цього року до державного бюджету від приватизації державного майна надійшло 304 млн грн, або 3,8 відс. плану на рік.

З метою пришвидшення й адаптації приватизаційних процесів у період воєнного стану ВРУ прийнято Закон України від 28.07.2022 № 2468 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави”, в якому, зокрема, передбачено:

- суттєве скорочення строків проведення приватизаційних аукціонів і підготовки об'єктів: від оголошення до підписання договору не більше 2 місяців;

- розблокування приватизації державних підприємств з арештами й обтяженнями майна з одночасним збереженням прав кредиторів.

За інформацією, розміщеною на офіційному вебсайті ФДМУ, до кінця цього року планується залучити до державного бюджету до 1 млрд гривень.

У 2023 році планується приватизація великих об'єктів, зокрема ПАТ „Центренерго”, ДП „Вугільна компанія „Краснолиманська”, АТ „Об'єднана гірничо-хімічна компанія”.

Відповідно до Інформації про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2023 році:

- на надходження коштів від приватизації державного майна може вплинути відсутність попиту на об'єкти приватизації у зв'язку із погіршенням інвестиційного клімату у країні внаслідок російського вторгнення і проведення бойових дій;

- суттєвим є ризик недоотримання цих надходжень, що призведе до збільшення державних запозичень й обсягу державного боргу та видатків на його обслуговування.

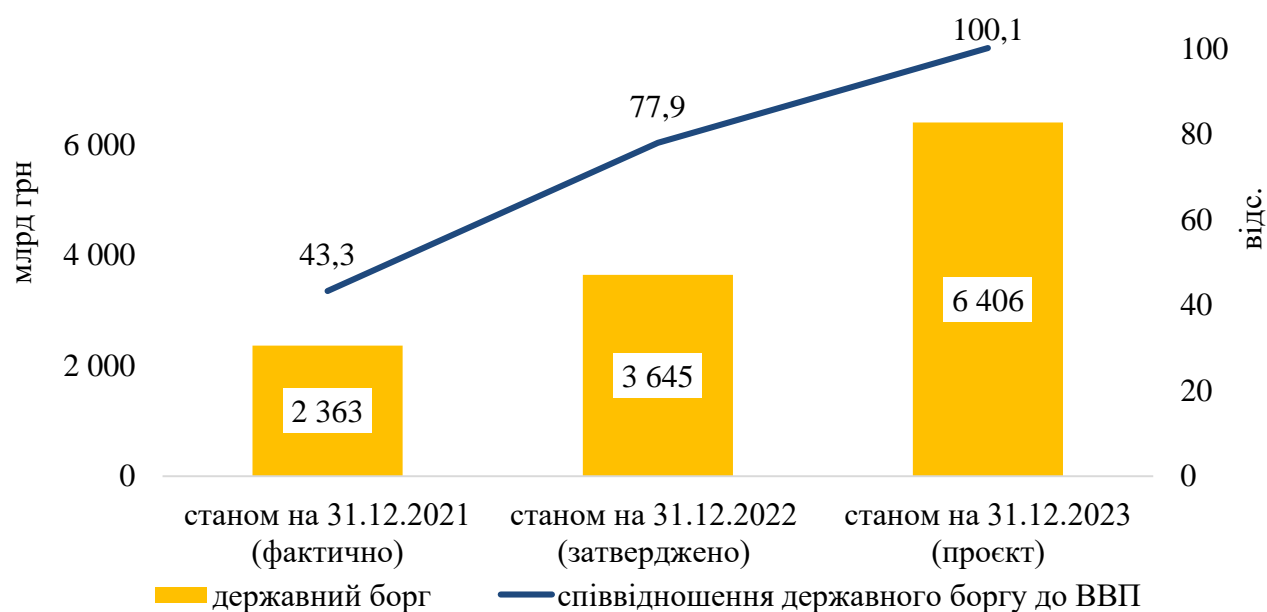
4.3. У законопроекті передбачено збільшення державного боргу на кінець 2023 року, порівняно з наявним станом на 31.08.2022, вдвічі. Продовжуватиме зростати гарантований державою борг, граничні обсяги якого і надання державних гарантій у законопроекті не визначено всупереч вимогам пункту 2 частини першої статті 40 БКУ, натомість передбачено зупинити дію обмежувальних норм БКУ щодо цих показників.

Граничний обсяг державного боргу на 31 грудня 2023 року визначено в сумі 6 трлн 406 млрд грн, що більше на 2 трлн 761,1 млрд грн, або 75,8 відс., затвердженого на кінець 2022 року і на 3 трлн 190,7 млрд грн, або в 2,0 раза (насамперед зовнішнього на 3 трлн 86,6 млрд грн, або в 2,6 раза), боргу станом на 31.08.2022. Співвідношення державного боргу до прогнозного номінального ВВП у 2023 році становитиме 100,1 відсотка.

За оцінкою Рахункової палати, збільшення державного боргу в 2023 році, порівняно з наявним станом на 31.08.2022, спричинять:

- перевищення державних запозичень над запланованими витратами на погашення державного боргу – 1,9 трлн грн;
- передбачене Урядом знецінення гривні до іноземних валют, в яких номіновано борг, – на 1,3 трлн гривень.

Діаграма 6. Державний борг і його співвідношення до ВВП зростатимуть у 2023 році

Суттєвими є ризики збільшення державного боргу внаслідок можливого:

- понадпланового випуску ОВДП для підтримки банківської системи з коригуванням його граничного обсягу (статті 16 і 17 законопроекту);

- перевищення, порівняно із передбаченими у законопроекті, надходжень кредитів (позик), залучених державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проєктів (частина друга статті 4 законопроекту);

- здійснення правочинів з державними деривативами за рахунок понадпланових державних запозичень (стаття 18 законопроекту);

- заміщення недонадходжень від приватизації державного майна державними запозиченнями (частина четверта статті 15 БКУ);

- понадпланового знецінення гривні до іноземних валют (частка уразливого до валютних коливань боргу, номінованого в іноземній валюті, на 31.08.2022 становила 66,5 відсотка).

У законопроекті не встановлено граничних обсягів надання державних гарантій і гарантованого державою боргу, натомість запропоновано зупинити дію у 2023 році цих норм (стаття 18 БКУ). Враховуючи передбачені у статті 6 законопроекту напрями надання державних гарантій, гарантований державою борг, який на 31.08.2022 становив 369,5 млрд грн, у 2023 році зростатиме.

Загальний обсяг державного і гарантованого державою боргу на 31.12.2023 перевищить встановлену в першому абзаці частини другої статті 18 БКУ межу (60 відс. річного номінального обсягу ВВП), що передбачає невідкладне звернення КМУ до ВРУ за дозволом на тимчасове перевищення такої граничної величини та подання для схвалення плану заходів з приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог. При цьому дію цієї норми пропонується зупинити у 2023 році. В Інформації про виконання плану заходів з приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог (у разі схвалення такого плану) зазначено, що розроблення такого плану „буде здійснюватися після завершення війни та відновлення економіки країни”.

4.4. Передбачені платежі на погашення й обслуговування державного і гарантованого державою боргу у 2023 році мають збільшитись, порівняно із затвердженням на 2022 рік обсягом, на 29,3 відс. і становитимуть більше чверті усіх витрат державного бюджету. Тільки на обслуговування державного боргу спрямовуватиметься кожна четверта гривня доходів державного бюджету, що зумовлено збільшенням цих видатків на 78,3 відс. при зменшенні доходів на 17,6 відсотка.

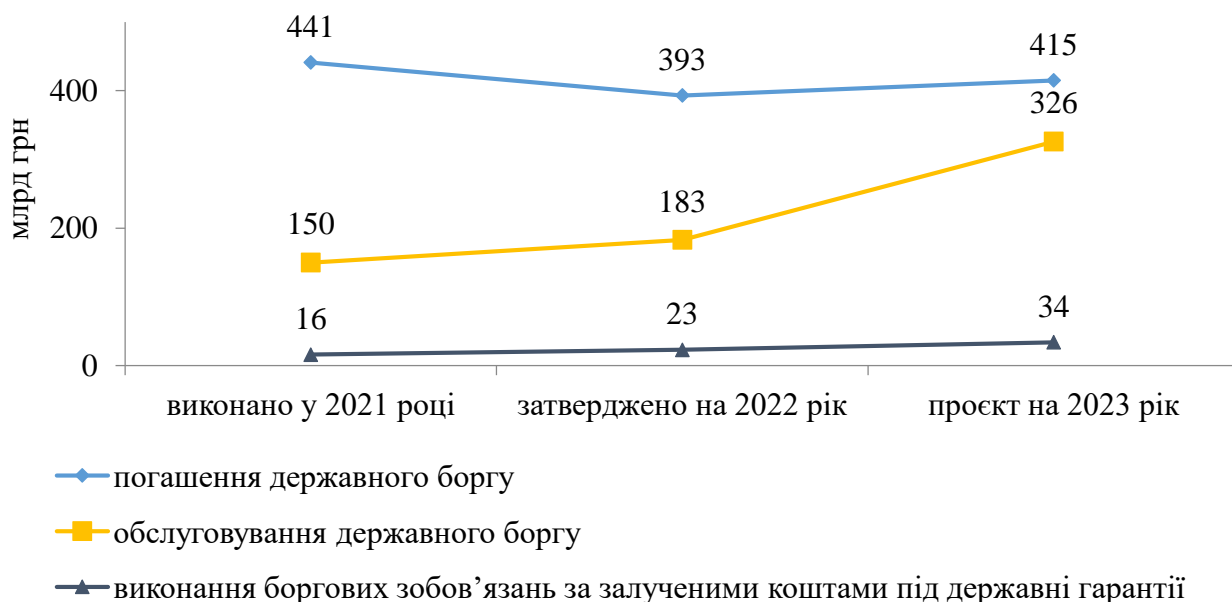
У законопроекті передбачено збільшення, порівняно із затвердженням на 2022 рік обсягом, витрат на:

- погашення державного боргу – на 21,7 млрд грн, або 5,5 відс., при цьому мають збільшитись витрати за зовнішнім боргом на 26,6 млрд грн, або 36,7 відс., і зменшитись за внутрішнім на 4,9 млрд грн, або 1,5 відс.;

- обслуговування державного боргу – на 143,2 млрд грн, або 78,3 відс.;
- виконання боргових зобов'язань за залученими коштами під державні гарантії – на 10,9 млрд грн, або 47,7 відсотка.

При цьому відповідно до Інформації про фінансові ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфінансові операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2023 році прогнозовані платежі з обслуговування та погашення державного боргу враховують здійснений правочин з державними єврооблігаціями станом на 15.08.2022. Внаслідок відтермінування платежів щодо зовнішнього боргу, на який погодилися інвестори, Україна зможе зекономити за два наступні роки до 6 мільярдів доларів США.

Діаграма 7. Витрати на погашення й обслуговування державного і гарантованого державою боргу

Загальний обсяг витрат на погашення й обслуговування державного і гарантованого державою боргу становитиме 775,1 млрд грн, що на 175,8 млрд грн більше, ніж затверджено в законі на 2022 рік. Ці витрати становитимуть 25,9 відс. передбачених на 2023 рік витрат державного бюджету.

Суттєвим є ризик невиконання суб'єктами господарювання своїх зобов'язань перед кредиторами за залученими під державні гарантії запозиченнями. Це може призвести до перевищення обсягу витрат за бюджетною програмою 3511600 „Виконання державою гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії”, збільшеного у 2,2 рази, порівняно із затвердженим у законі 2022 рік, до 15,2 млрд гривень.

V. МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ ТА МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ

5.1. У законопроекті запропоновано зменшити, порівняно із затвердженням у законі на 2022 рік, обсяг видатків на надання трансфертів із державного бюджету місцевим бюджетам на 13,5 відсотка. Це насамперед спричинено необхідністю спрямування видатків державного бюджету на забезпечення обороноздатності держави і соціальний захист населення внаслідок повномасштабної російської військової агресії проти України.

Як наслідок, частка видатків на надання трансфертів із державного бюджету місцевим бюджетам у прогнозованому обсязі видатків державного бюджету становитиме 7,2 відс., що на 0,7 відс. пункту менше від співвідношення обсягів цих видатків, затверджених на 2022 рік.

Загалом у законопроекті передбачено надання трансфертів за 23-ма бюджетними програмами 9-ти головних розпорядників бюджетних коштів на суму 181,7 млрд грн, що на 28,3 млрд грн менше, ніж затверджено у законі на 2022 рік, у тому числі субвенцій за 20-ма бюджетними програмами на суму 149 млрд грн, дотацій за 3-ма бюджетними програмами – 32,7 млрд гривень.

У законопроекті найбільші обсяги трансфертів запропоновано спрямувати на:

- видатки закладів освіти й охорони здоров'я – 95,3 млрд грн, що на 19,7 відс. менше, ніж затверджено у законі на 2022 рік, зокрема:

- освітню субвенцію у сумі 87,5 млрд грн, що на 19 відс. менше;

- субвенцію на облаштування безпечних умов у закладах загальної середньої освіти – 1,5 млрд грн (нова субвенція);

- субвенцію на придбання шкільних автобусів – 1 млрд грн (нова субвенція);

- горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій – 29 млрд грн, що на 77,7 відс. більше;

- здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації, – 23,9 млрд грн (нова додаткова дотація);

- будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах – 13,6 млрд грн, що на 11 млрд грн, або 44,9 відс., менше;

Водночас не передбачено надання 24-х трансфертів, які у законі на 2022 рік затверджені у сумі 42,1 млрд грн, із них 16-ть субвенцій у сумі 24,1 млрд грн, видатки на надання яких скорочено у 2022 році за рішеннями КМУ, зокрема на:

- реалізацію інфраструктурних проєктів та розвиток об'єктів соціально-культурної сфери – 8,7 млрд грн⁶;

- здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій – 6 млрд грн⁶;

- реалізацію проєктів ремонтно-реставраційних та консерваційних робіт пам'яток культурної спадщини, що перебувають у комунальній власності, – 1,8 млрд грн⁷;

- забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти „Нова українська школа” – 1,6 млрд грн⁷;

- придбання обладнання, модернізацію (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдалень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти – 1,5 млрд гривень⁷.

5.2. Аналіз горизонтального вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів і бюджетів територіальних громад засвідчив, що у 2023 році кількість бюджетів, яким планується надання з державного бюджету базової дотації, збільшиться на 7,6 відсотка.

Як зазначено в пояснювальній записці до законопроекту, горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів на 2023 рік, як і на 2022 рік, здійснено відповідно до вимог статей 98 – 99 БКУ для 1 462 місцевих бюджетів, у тому числі:

- 24-х обласних бюджетів окремо за надходженнями ПДФО та податку на прибуток підприємств;

- 1 438 бюджетів територіальних громад за надходженнями ПДФО.

При цьому у статті 24 законопроекту запропоновано встановити, що у 2023 році, як виняток з положень підпунктів 2 і 3 частини першої статті 98, пункту 2 частини першої статті 99 БКУ⁸, горизонтальне вирівнювання податкоспроможності здійснюється за надходженням податку на прибуток підприємств за січень – серпень 2022 року та за очікуваним надходженням у 2022 році ПДФО.

У додатку № 5 до законопроекту передбачені для здійснення вирівнювання міжбюджетні трансферти між державним і 1 396 місцевими бюджетами, що на 96 бюджетів більше, ніж затверджено у законі на 2022 рік.

⁶ КМУ постановою від 04.03.2022 № 199 скоротив видатки на надання цієї субвенції, спрямувавши кошти до резервного фонду державного бюджету.

⁷ КМУ постановою від 10.03.2022 № 245 скоротив видатки на надання цієї субвенції, спрямувавши кошти до резервного фонду державного бюджету.

⁸ Відповідно до положень підпунктів 2 і 3 частини першої статті 98, пункту 2 частини першої статті 99 БКУ горизонтальне вирівнювання здійснюється за надходженнями податку на прибуток підприємств і ПДФО за останній звітний бюджетний період.

Надання базової дотації з державного бюджету передбачено 1 172 місцевим бюджетам (у 2022 році – 1 089), у тому числі 17 обласним і 1 155 бюджетам територіальних громад. Загальний обсяг базової дотації розраховано у сумі 29 млрд грн, або на 77,7 відс. більше, ніж затверджено на 2022 рік.

Перерахування до державного бюджету реверсної дотації передбачено з 224 місцевих бюджетів (у 2022 році – 211), у тому числі з 6-х обласних і 218-ти бюджетів територіальних громад. Загальний обсяг реверсної дотації розраховано у сумі 19,1 млрд грн, або на 76,8 відс. більше, ніж затверджено на 2022 рік.

Відповідно до пункту 22 Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого постановою КМУ від 09.06.2021 № 590, з березня 2022 року Казначейство не здійснює перерахування реверсної дотації до державного бюджету з територій місцевих бюджетів, на яких введено воєнний стан.

5.3. Порівняно з планом з урахуванням затверджених міжбюджетних трансфертів у державному бюджеті на 2022 рік прогнозується зменшення в 2023 році доходів і видатків місцевих бюджетів. При цьому 50,2 відс. загального обсягу видатків місцевих бюджетів планується спрямувати на освіту.

Прогнозний обсяг доходів місцевих бюджетів розраховано у сумі 571,3 млрд грн, що на 43,2 млрд грн, або 7 відс., менше плану на 2022 рік.

Доходи місцевих бюджетів без трансфертів з державного бюджету розраховано у сумі 389,6 млрд грн, або 6,1 відс. ВВП, що на 14,8 млрд грн, або 3,7 відс., менше плану на 2022 рік, їх частка в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів збільшиться на 2,4 відс. пункту – до 68,2 відсотка.

Прогнозується зменшення в 2023 році, порівняно з планом на 2022 рік, зокрема, надходжень:

- ПДФО – на 19,8 млрд грн, або 8,1 відс.;
- податку на майно – на 8,3 млрд грн, або 18,3 відс.;
- акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального – на 2,3 млрд грн, або 29,9 відс.;
- коштів від продажу землі – на 1,6 млрд грн, або 54,1 відс.;
- екологічного податку – на 1,2 млрд грн, або 56,1 відсотка.

Водночас прогнозується зростання, зокрема:

- єдиного податку – на 10,1 млрд грн, або 21,4 відс.;
- власних надходжень бюджетних установ – на 3,7 млрд грн, або 22,7 відс.;
- рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення – на 3,1 млрд грн, або 55,1 відс.;

- акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів – на 2,4 млрд грн, або 28 відс.;

- податку на прибуток підприємств – на 1 млрд грн, або 7,5 відсотка.

Запропоновано зберегти в 2023 році зарахування додаткового нормативу ПДФО у розмірі 4 відс. пункти до бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад, крім бюджету територіальної громади міста Києва, на рівні 64 відс. з відповідним зменшенням нормативу зарахування до державного бюджету на рівні 21 відс. (стаття 23 законопроекту). За розрахунками Мінфіну, це збільшить надходження ПДФО до відповідних місцевих бюджетів на 9,9 млрд гривень.

За прогнозними розрахунками Мінфіну, обсяг видатків місцевих бюджетів становитиме 571,3 млрд грн, що менше, ніж заплановано на 2022 рік, на 21,1 млрд грн, або 3,6 відсотка.

Прогнозується спрямування видатків, зокрема, на:

- освіту – 286,6 млрд грн, що на 7,2 відс. більше, ніж заплановано на 2022 рік;
- економічну діяльність – 68,8 млрд грн, що на 33,8 відс. менше;
- загальнодержавні функції – 52,6 млрд грн, що на 11,2 відс. менше;
- житлово-комунальне господарство – 40 млрд грн, що на 10,2 відс. менше;
- соціальний захист і соціальне забезпечення – 33,2 млрд грн, що на 0,3 відс. менше;
- охорону здоров'я – 32,7 млрд грн, що на 3,3 відс. менше;
- духовний і фізичний розвиток – 30 млрд грн, що на 4,5 відс. більше;
- охорону навколишнього природного середовища – 1,4 млрд грн, що на 44,9 відс. менше.

Поточні видатки прогноуються в сумі 500,4 млрд грн, або 87,6 відс. загального обсягу, капітальні – 70,9 млрд грн, або 12,4 відс., що менше, порівняно з планом на 2022 рік, на 1,1 відс. і на 16 відс. відповідно.

VI. ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ „ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ НА 2023 РІК” НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ АКТАМ

6.1. Окремі положення законопроекту не узгоджуються з вимогами Конституції України.

У пункті 5 розділу „Прикінцеві положення” законопроекту КМУ доручено забезпечувати утворення органів виконавчої влади та/або виконання органами виконавчої влади додаткових повноважень в межах граничної чисельності працівників системи органів виконавчої влади.

Зазначене не узгоджується з нормами пункту 9¹ статті 116 Конституції України (згідно з якими КМУ утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства й інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади), частини десятої статті 51 БКУ (в якій передбачено, що у разі утворення державних органів у поточному бюджетному періоді забезпечення їх діяльності у цьому періоді здійснюється в межах видатків, передбачених державним органам, які ліквідуються або реорганізуються у зв'язку з утворенням таких нових державних органів), а також частини першої статті 20 Закону України від 27.02.2014 № 794 „Про Кабінет Міністрів України” (в якій передбачено, що КМУ утворює, реорганізовує і ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до закону в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затверджує положення про зазначені органи).

Крім того, порядок утворення органів виконавчої влади та/або виконання органами виконавчої влади додаткових повноважень не є предметом регулювання закону про державний бюджет.

6.2. Окремі положення законопроекту не відповідають нормам БКУ.

6.2.1. У пункті 3 Прикінцевих положень законопроекту запропоновано зупинити чинні норми БКУ, зокрема дію абзаців другого і третього частини першої статті 14 БКУ, абзацу другого частини сьомої статті 16 БКУ, абзаців першого та другого частини першої, частини другої статті 18 БКУ щодо обмеження граничного обсягу дефіциту державного бюджету, надання державних гарантій і загального обсягу державного та гарантованого державою боргу, погодження з Комітетом ВРУ з питань бюджету визначених КМУ основних умов правочинів з державним боргом, визначення у законі про державний бюджет граничних обсягів гарантованого державою боргу і надання державних гарантій, звернення до ВРУ за дозволом на тимчасове перевищення граничної величини державного та гарантованого державою боргу і подання для схвалення плану заходів з приведення загального обсягу боргу до встановлених вимог.

Зазначене суперечить вимогам частини п'ятої статті 4 БКУ: зміни до цього Кодексу можуть вноситися виключно законами про внесення змін до БКУ.

6.2.2. У статтях 4, 16 – 18 законопроекту запропоновано дозволити Мінфіну коригувати показники, зокрема, фінансування та граничного обсягу державного боргу.

Це не відповідає вимогам частини першої статті 16 БКУ, в якій передбачено здійснення державних запозичень у межах, визначених законом про державний бюджет, з дотриманням граничного обсягу державного боргу на кінець бюджетного періоду.

6.2.3. У підпункті в) пункту 1 статті 6 законопроекту передбачено можливість звільнення за рішенням КМУ суб'єктів господарювання, щодо яких приймається рішення про надання державних гарантій для фінансування програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності і безпеки держави, від зобов'язання надавати майнове або інше забезпечення виконання зобов'язань за державними гарантіями та сплачувати до державного бюджету плату за їх отримання.

Зазначене суперечить частині третій статті 17 БКУ: обов'язковою умовою надання державної гарантії є укладення договору, істотними умовами якого мають бути зобов'язання суб'єкта господарювання, зокрема, внести плату за надання державної гарантії, надати майнове або інше забезпечення виконання зобов'язань за гарантією.

6.3. *Окремі положення законопроекту не відповідають Регламенту ВРУ, затвердженому Законом України від 10.02.2010 № 1861.*

У статті 18 і пункті 3 Прикінцевих положень законопроекту запропоновано не застосовувати у 2023 році окремі положення БКУ, що є призупиненням їх дії.

Відповідно до частини четвертої статті 153 Регламенту ВРУ проєкт закону про державний бюджет не може містити положень про зупинення дії чи внесення змін до законів.

6.4. *Окремі положення законопроекту суперечать нормам інших законів.*

У статті 20 законопроекту запропоновано встановити, що господарські товариства, у статутному капіталі яких 100 відс. акцій (часток) належать державі, та господарські товариства, 100 відс. акцій (часток) яких належать господарським товариствам, частка держави в яких становить 100 відс., які не прийняли рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним періодом, сплачують до державного бюджету частину чистого прибутку на державну частку в розмірі, визначеному за базовими нормативами відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, установлені на відповідний рік, але не менше 90 відс., до 1 липня року, що настає за звітним періодом.

Також запропоновано встановити, що господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, та господарські товариства, 50 і

більше відс. акцій (часток) яких належать господарським товариствам, частка держави в яких становить 100 відс. (крім тих, що визначені частиною першою цієї статті), які не прийняли рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним періодом, сплачують до державного бюджету та іншим учасникам господарського товариства пропорційно розміру їх акцій (часток) у статутному капіталі господарського товариства частину чистого прибутку в розмірі, визначеному за базовими нормативами відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, установленими на відповідний рік, але не менше 90 відс., до 1 липня року, що настає за звітним періодом.

Крім того, у статті 20 запропоновано встановити норми щодо сплати пені у розмірі подвійної облікової ставки НБУ на суму несвоєчасно сплачених зазначених коштів (частини чистого прибутку), а також щодо забезпечення реалізації дивідендної політики держави суб'єктами управління об'єктами державної власності.

Враховуючи, що правове підґрунтя й особливості управління об'єктами державної власності, зокрема норми щодо сплати дивідендів на державну частку, визначені у Законі України від 21.09.2006 № 185 „Про управління об'єктами державної власності”, такі норми мають змінюватися внесенням відповідних змін до цього закону. Включення їх до законопроекту створить ризик визнання статті 20 такою, що не відповідає Конституції України, і збільшить ризик втрат доходів бюджету.

Голова Рахункової палати

Валерій ПАЦКАН